

De tragedie in het Paleis van Justitie te Bogotá: Reflecties over de onderzoeksrapporten en de politieke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid

J. Vervaele*

‘Columbianen: de wapens hebben U de onafhankelijkheid gegeven: de wetten zullen U de vrijheid geven.’

1. Inleiding

Op 6 november 1985 kregen we spectaculaire nieuwsbeelden over de militaire ‘bevrijding’ van het Justitiepaleis te Bogotá op de buis. Het leek wel alsof men de politiefilm iets te vroeg de ether had ingestuurd.

Wie het Paleis met eigen ogen heeft gezien kan aan de tragedie niet meer voorbij. Het nieuwe Paleis bevindt zich in het historische hart van de stad aan het vrijheidsplein (‘Plaza Bolívar’) en kijkt symbolisch naar het, aan de andere kant van het plein gelegen, presidentiële Paleis en het Parlementsgebouw. Boven de majestatische hoofdingang prijkt de bovengeciteerde nationale leuze. Net ernaast gaapt een bominslag van een halve meter doorsnede. Onderaan op de muur staat gespoten: ‘Hier beging het leger een slachting’. Binnenin is het gebouw totaal uitgebrand. Het enige teken van leven is een standbeeld achter de versperde ingang.¹

In het kort nog eventjes de feiten op een rij. Op 6 november 1985 wordt het Justitiepaleis bezet door een commando van het M-19, één van de actiefste guerrillabewegingen in Columbia.²

Amper één uur later wordt een militaire operatie uitgevoerd die tot doel heeft de gijzelaars en de rechterlijke macht te bevrijden. Na twee dagen militaire gevechten tussen beide kampen is de eindbalans uitermate triest: 95 doden, waaronder 11 magistraten van het Hoger Gerechtshof, 11 vermisten en een totaal uitgebrand en verwoest Justitiepaleis.

Nog dezelfde maand wordt er door de regering (Decreet 3300-1985) een speciale onderzoeksrechtbank in het leven geroepen om ‘te onderzoeken of er tijdens de gewelddadige bezetting van het Justitiepaleis misdrijven zijn gepleegd’. De instelling ervan wordt niet overal op handgeklap onthaald. De

* Navorser Nationaal Centrum voor Criminologie

1. Op hetzelfde plein had Gabriel GARCÍA MÁRQUEZ symbolisch de vredespogingen verwoord: ‘Leve de vrede met open ogen’.

2. Deze beweging werd begin jaren zeventig opgericht als reactie tegen de verkiezingsmanipulatie door de twee machtspartijen (conservatieven en liberalen) die terecht vreesden voor een afstraffing van hun kandidaat; cf. SANDOVAL HUERTAS, E., *Sistema penal y criminología crítica*, Bogotá, 1985. Deze guerrillabeweging is tevens verantwoordelijk voor de spectaculaire gijzeling in de Dominicaanse ambassade te Bogotá (1980), die zonder bloedvergieten in der minne werd geregeld.

woorden³ van de jurist en ex-minister A. Vasquez Carrizosa spreken boekdelen. Hij beschuldigt de regering ervan haar eigen onderzoeksrechtbank op te richten via een decreet, genomen op basis van de bijzondere machten in het kader van de staat van beleg.⁴ Het betreft immers de eventuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid van organen van de uitvoerende macht.⁵

Art. 1 van het Decreet bepaalt dat twee magistraten, verkozen door het Hoger Gerechtshof, met deze taak zullen worden belast. Deze onderzoeksrechtbank beschikt over alle faciliteiten eigen aan een onderzoeksrechter en kan onderzoeksopdrachten aan onderzoeksrechters delegeren.

Het Hoger Gerechtshof⁶ verkiest op 18 november twee magistraten, die op hun beurt 10 onderzoeksrechters belasten. De oorspronkelijke termijn is op 3 maanden gesteld, maar via tal van decreten wordt dit zowat 6 maanden.

Parallel met deze onderzoeksrechtbank loopt er een onderzoek op initiatief van de Procureur-Generaal van de Natie, die o.a. tot taak heeft de misdrijven van openbare ambtenaren op te sporen en te vervolgen.

Beide eindrapporten worden publiek gemaakt in de tweede helft van juni 1986.⁷

Vooraleer nader in te gaan op de analyse van de feiten lijkt het me gewenst het politieke klimaat te schetsen dat aanleiding is geweest tot de bezetting door M-19.

3. VASQUES CARRIZOSA, A., 'Yo me absuelvo, tu te absuelves', *El Espectador*, 22 juli 1986.

4. De bijzondere machten in het kader van de staat van beleg zijn voorzien in de art. 121 en 122 van de Columbiaanse Grondwet. In de laatste 25 jaar is er zowat 18 jaar met de bijzondere machten van de staat van beleg geregeerd; cf. SANDOVAL HUERTAS, E., *o.c.* en GALLON GIRALDO, A., *Quince años de estado de sitio en Colombia, 1958-1979*, Bogotá, 1979.

5. Deze instelling van een onderzoeksrechtbank is zonder precedent in de Columbiaanse geschiedenis, waardoor VASQUEZ CARRIZOSA tevens stelt dat het hier een 'wetboek strafrechtpleging ad hoc' betreft.

6. Van de 24 leden van het Hoger Gerechtshof komen er 11 om in het Paleis en 1 rechter overlijdt bij het vernemen van die feiten (m.a.w. het Hof is gehalveerd). De benoemingen in het Hoger Gerechtshof gebeuren uitsluitend via coöptatie door de leden van het Hof met een 2/3 meerderheid. Aangezien dit nu onmogelijk is, wordt bij uitzonderingsdecreet in het kader van de staat van beleg (Decreet 3272-1985) beslist dat de coöptatie van iedere kandidaat geacht wordt te voldoen aan de speciale meerderheidsvereiste. Pikant detail is wel dat in Columbia dergelijke decreten grondwettelijk moeten worden verklaard door het Hoger Gerechtshof zelf. Aangezien de ene groep rechters het decreet hadden gebruikt om te coöpteren en de andere daardoor rechters waren geworden, werd ook hiervoor een uitzonderingsprocedure uitgedokterd.

7. Het eindrapport van de onderzoeksrechtbank (voortaan OR) bevat ongeveer driehonderd pagina's. In haar conclusies onderlijnt ze dat de bestaande wetgeving aanduidt wie het rapport kan ontvangen, zonder dat die daardoor evenwel de toelating krijgt het openbaar te maken. Via uitzonderingsdecreet 1917-1986 wordt evenwel toelating verstrekt om het in het *Staatsblad* van 17 juni, extra editie, te publiceren: SERRANO RUEDA, J. en UPEGUI ZAPATA, C., 'Informe sobre el holocausto del Palacio de Justicia', *Diario Oficial*, 17 juni 1986.

Het eindrapport van de Procureur-Generaal (voortaan PG) opgenomen in het boek *El Palacio de Justicia y el derecho de gentes, Documentos*, Procuraduría General de la Nación, Bogotá, 1986, 3-32.

De voorzitter van de Raad van State had openlijk gevraagd deze documenten niet te publiceren omdat — ik citeer — 'dit voor verschillende protagonisten van 6-7 november levensgevaar zou inhouden' (*La Republica*, 26 juni 1986). De Minister van Landsverdediging waarschuwt van zijn kant dat de publikatie van de militaire radio-opnames een misdrijf is en een schending van de staatsveiligheid (*El País*, 23 juni 1986).

2. Het politieke klimaat⁸

President Betancur streeft sedert zijn aantreden in 1982 naar een staakt-het-vuren met de diverse guerillabewegingen, waarna een 'nationale dialoog' zou moeten tot stand komen.⁹ Na tal van voorbereidende bijeenkomsten in het buitenland¹⁰, wordt op 24 augustus 1984 het staakt-het-vuren ondertekend met alle guerillabewegingen, op één na.¹¹

De 'nationale dialoog' die zou moeten leiden tot een demilitarisering van het land en het doorvoeren van urgente sociale hervormingen start zowat zes maanden later.¹² Tegelijkertijd worden er amnestiemaatregelen afgekondigd voor de guerilleros die bereid zijn zich terug te integreren in het burgerlijke leven.

Deze politieke stappen van de regering Betancur worden knarsetandend onthaald bij het leger, dat via de permanent geworden staat van beleg over ruime institutionele bevoegdheden en effectieve macht beschikt. Hun visie is diametraal tegenovergesteld: iedere vorm van politiek onderhandelen met de vijand is verraad en bezorgt hun gevaarlijke publiciteit; de enige oplossing is militaire uitroeiing.¹³ De ondertekening van het staakt-het-vuren blijkt in realiteit beperkt te zijn tot een formele akte.

Amnesty International signaleert honderdtallen extrajudiciële executies en verdwijningen door het leger, politie en paramilitaire groepen en de Procureur-Generaal van de Natie ziet zich verplicht op te treden tegen leden van de politie en het leger in verband met foltering en moord. De militairen ontkennen het bestaan van de paramilitaire organisatie MAS (Muerte a Secuestradores). De Procureur-Generaal komt op de proppen met tal van bewijzen voor het bestaan ervan en de rechtstreekste betrokkenheid erbij.¹⁴ Zijn vervolgingen worden door de militaire strafrechtbank stelselmatig ongedaan gemaakt.¹⁵ Anderzijds zijn zo goed als alle guerilleros die de amnestiemaatregelen hebben aanvaard, en waar-

8. Voor een goed overzicht van de Columbiaanse politiek geschiedenis: VARGAS VELASQUEZ, A., 'Une démocratie face au consensus ou à la guerre', *Amérique Latine*, 23, 1985.

9. Reeds met de bezetting van de Dominicaanse ambassade had M-19 duidelijk te kennen gegeven te streven naar een dergelijke nationale dialoog. BETANCUR gaat hiermee in tegen de sterke conservatieve krachten in beide machtspartijen.

10. Cf. BEHAR, O., *Las guerras de paz*, Bogotá, 1985.

11. Het betreft M-19 (Movimiento 19), FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia), EPL (Ejército Popular de Liberación) en ADO (Movimiento de Autodefensa Obrera). Het ELN (Ejército de Liberación Nacional) weigert ieder akkoord.

12. GARCÍA VALENCIA, J.I., 'Política criminal y Proceso de Paz', *Nuevo Veredicto*, 1985, 4, 133 onderstreept dat M-19 steeds heeft gestreefd naar een nationale dialoog, maar dat de inspanningen op regeringsvlak ronduit teleurstellend zijn: geen landbouwhervorming, dalende productie, nieuwe belastingen, hoge interestvoet, stijgende werkloosheid, het mislukken van de huisvestingspolitiek...

13. CARLOS URAN, 'Une terre de seigneurs', *Le Monde Diplomatique*, januari 1986, 6: 'Quant au forces armées, elles appuyèrent officiellement le président Betancur, mais cet appui ne reflète nullement le sentiment politique du corps des officiers, constamment incité au coup d'Etat par les groupes d'intérêt civils les plus réactionnaires'.

14. In februari 1983 publiceert de Procureur-Generaal een rapport met 167 namen van leden van extreem-rechtse groeperingen. Onder hen bevinden zich 57 militairen in dienst.

15. SANDOVAL HUERTAS, E., *o.c.*, 85 stelt dat de militaire strafrechtspraak via de staat van beleg exclusieve bevoegdheid heeft over politieke misdrijven, drugmisdrijven, openbare orde, gijzeling... Daarenboven oordelen ze over burgers die klacht neerleggen tegen de politie of het leger.

van sommigen zich in parlementaire partijen hebben gegroepeerd, niet meer in leven.¹⁶

In dit politiek klimaat voelt de guerilla zich verraden. Nieuwe pogingen om de guerilla toch aan tafel te houden worden stelselmatig doorkruist door zware legeraanvallen op guerillakampen. Vanaf mei 1985 haakt M-19 definitief af. De beweging radicaliseert en haar gewelddadige acties, vooral tegen het leger, escaleren. De bezetting van het Paleis van Justitie is in deze lijn te situeren en had het proces moeten worden van Betancurs politiek terzake. Door alle politieke strekkingen is deze actie veroordeeld en bestempeld als een strategische blunder en/of zelfmoordoperatie.

3. Feitenanalyse

a. De bewaking van het Paleis

Op het moment dat het Paleis wordt bezet zijn er, buiten enkele lijfwachten en een onderbemande privé-bewakingsdienst, geen politie-eenheden aanwezig. Nochtans is de bezetting voor niemand een verrassing, wel integendeel.

Op basis van het omstreden uitleveringsverdrag tussen Columbia en de U.S.A.¹⁷ zijn de eerste Columbiaanse maffia-bazen door de Noord-Amerikaanse justitie veroordeeld. Vanaf januari 1985 zijn de magistraten voortdurend het voorwerp geweest van doodsbedreigingen.¹⁸ Op 30 september 1985 komt de Nationale Veiligheidsraad bijeen. Rond midden oktober wordt een veiligheidsplan aan Justitie en Binnenlandse Zaken voorgelegd (ook de voorzitter van het Hoger Gerechtshof — VHG — is bij dit plan betrokken). Op die vergadering wordt tevens meegedeeld dat de militaire veiligheidsdiensten terroristische plannen voor de bezetting van het Justitiepaleis hebben ontdekt.

Rond die tijd verschijnen er tevens krantenberichten over deze ontdekking.

16. VASQUEZ CARRIZOSA, 'El azote de la violencia', *El Tiempo*, 15 augustus 1986 stelt dat er tussen 1982 en 1986 2000 politieke moorden, 300 verdwijningen en 1700 gevallen van foltering zijn geregistreerd.

Het laatste rapport van Amnesty International, over het eerste semester 1986, spreekt over 600 politieke moorden door militaire en paramilitaire groepen. Deze feiten worden door de Procureur-Generaal en de Minister van Justitie niet alleen bevestigd, maar bovendien als te laag bestempeld. Anderzijds voeren bepaalde guerillabewegingen een zuivering in eigen rangen door. Vermoede infiltranten worden stelselmatig gefusilleerd. De vele massagraven die momenteel worden ontdekt zijn de meest illustratieve bewijzen van deze realiteit.

De guerilleros van de FARC hebben zich in een politieke partij gegroepeerd (U.P.), waarvan de parlementairen stelselmatig worden vermoord. Het aantal van hun vermoorde leden overschrijdt het honderdtal. Net na de laatste burgeroorlog (1946-1955) hadden de amnestie-maatregelen een identieke afloop.

17. ARANGO JARANILLE, M. en CHILD VELEZ, J., *Los condenados de la coca, El manejo político de la droga*, Medellin, 1985 dat tevens de tekst van het uitleveringsverdrag bevat.

18. Zowel het rapport OR als PG stellen dat er geen bewijs voorhanden is voor eventuele relaties tussen deze bezetting en de doodsbedreigingen. De regering heeft steeds geprobeerd de guerilla te isoleren door haar met grote propagandamiddelen in de maffia-hoek te duwen (de narco-guerilla).

Anderzijds zijn er wel veel aanwijzingen voor een intense samenwerking tussen de narco-trafficanten, het leger en de paramilitaire organisatie MAS. Cf. CAMACHO GUIZADO, A., 'La drogue encore: de la marijuana à la cocaïne', *Amérique Latine*, 23, 1985.

Nochtans beweert de militaire overheid in een officiële persmededeling dat deze berichten vals zijn.

Anderzijds spreekt de Minister van Landsverdediging, een generaal, op 16 oktober in de Kamer van Volksvertegenwoordigers van een anonieme brief, gericht aan de militaire overheden, met de aankondiging van de bezetting. Uit de documenten van de OR blijkt daarenboven dat de veiligheidsdienst van de nationale politie niet alleen zeer gedetailleerde plannen heeft ontdekt (met het volledige bezettingsschema, namen en gevechtsmateriaal), maar daarenboven beslag heeft kunnen leggen op een ruime voorraad aan wapens en bommen. Meer dan redenen genoeg dus om de mogelijkheid van een bezetting van lange duur niet uit te sluiten.

Op 16 oktober vaardigen de Ministers van Landsverdediging en Justitie het bevel uit aan de politie om de veiligheid van het Justitiepaleis te waarborgen.¹⁹ Hiervoor worden er 22 manschappen gereserveerd.

Dit korps neemt zijn taak effectief op rond 18 oktober, tevens de datum van het bezoek van Mitterand aan Bogotá. Vanaf 5 november komen ze niet meer opdagen. Uit het rapport OR blijkt dat ondergeschikte militairen twee redenen opgeven:

1. Ondanks het ministerieel en militair bevel tot het opstellen van een permanente politiemacht heeft de politieoverheid dit opgevat als een tijdelijke maatregel, zonder daarover de regering in te lichten;

2. de VHG zou het bevel hebben gegeven tot het terugtrekken van de politiemacht.

Uit tal van verklaringen (o.a. van de Verenigde Kamers van het Hoger Gerechtshof, 4 december 1985) blijkt overduidelijk dat de voorzitter dit bevel niet kan geven, niet heeft gegeven en ook niet zou geven aan ondergeschikt politiepersoneel, maar aan de ministeriële overheden. Daarenboven had de VHG op recente vergaderingen nooit zoiets laten blijken, wel integendeel.

Het rapport OR besluit dat:

1. het ongepast en onrechtvaardig is dat de politie- en militaire ondergeschikten de overleden voorzitter met de vinger wijzen voor de afwezigheid van de bevolen bewaking;

2. dat daarover verder onderzoek moet gebeuren door de bevoegde strafrechtbank om na te gaan of hier een misdrijf is begaan (de bevoegde rechtbank is wel de militaire strafrechtbank!); en

3. dat de Minister van Landsverdediging 'slecht en onvoldoende werd geïnformeerd door zijn ondergeschikten over de tijdelijkheid van de maatregel'.

Bij dit laatste punt worden er door de pers²⁰ nogal wat vraagtekens geplaatst, omdat de Minister precies overal en altijd heeft deelgenomen aan de ministeriële en nationale vergaderingen terzake en zich meer dan wie ook moet bewust geweest zijn van het permanente karakter van de veiligheidsvoorschriften.

19. In Columbia is het politiewezen uitermate gemilitariseerd. De nationale politie en de veiligheidsdiensten worden beschouwd als een onderdeel van het leger en staan onder de bevoegdheid van de Minister van Landsverdediging.

20. In de pers wordt niet alleen gesproken van 'la toma anunciada' (aangekondigde bezetting), maar tevens van 'la muerte anunciada' (aangekondigde dood).

b. De reactie van de politieke en militaire overheid op de bezetting

De eisen van de bezetter, M-19, zijn vrij vlug duidelijk:

1. publikatie in de voornaamste kranten van het land van de vredesakkoorden, de notulen van de verificatiecommissie en een tekst terzake van het M-19;
2. het omroepen van vermelde documenten in twee nationale radioprogramma's;
3. het oprichten van een vrije tribune in één radio-omroep, teneinde vrijheid van meningsuiting mogelijk te maken; en
4. de aanwezigheid van de President van de Republiek, of zijn mandataris, in het Paleis om zich voor de justitie van het land te verantwoorden voor zijn politiek beleid.

Aangezien de repressieve Columbiaanse President Turbay bijzonder handig had ingespeeld op de onderhandelings-eisen van M-19 tijdens de bezetting van de Dominicaanse ambassade en precies President Betancur de belichaming is van de dialoog met de guerilla, is het antwoord vanuit het presidentieel Paleis meer dan een verrassing te noemen: 'geen onderhandelingen, geen dialoog'.

In het rapport OR wordt het verloop van de gebeurtenissen zeer gedetailleerd — zij het niet altijd in logische volgorde en evenmin zonder contradicties — weergegeven. Ik beperk me tot het fundamentele gebeurtenissen en de feiten die nogal wat vraagtekens oproepen.

c. De militaire oplossing

Ongeveer één uur na de bezetting (11.30 u) staan een vijftal militaire tanks voor het Paleis opgesteld. Tussen één en twee uur worden er twee spectaculaire operaties uitgevoerd:

1. de tanks verbrijzelen de majestatische ingangspoort, rijden het gebouw binnen, openen het vuur en controleren, ondersteund door een gelijkaardige operatie via de garages, op een minimum van tijd de eerste verdieping;
2. helicopters plaatsen speciale veiligheidsagenten op het terras van de vierde verdieping.

In het rapport OR wordt uitdrukkelijk vermeld dat de vrouw van de minister van Binnenlandse Zaken en een broer van de President zich onder de gijzelaars bevinden en dat er vanuit verschillende hoeken werd op aangedrongen om die 'strategische' gijzelaars te bevrijden. Het rapport beperkt zich tot de laconieke vermelding dat deze twee gijzelaars in de beginfase vrijkwamen.²¹

21. Uit tal van persbronnen en interviews heb ik kunnen opmaken dat er voor de militaire operatie een specifiek getrainde politie-eenheid werd ingezet om deze twee gijzelaars te bevrijden. Er zou zelfs een — tot op heden niet vrijgegeven — bandopname bestaan waarin wordt gezegd dat de operatie gelukt is en dat het vuur kan worden geopend. Tal van de onbeantwoorde vragen dus die twijfels laten bestaan over de bescherming van het leven van de overige gijzelaars en de relatie politieke-militaire overheid.

d. Het verzoek tot staakt-het-vuren

Op de militaire operatie volgen een paar uur hevige gevechten in het Paleis, die het leven kosten aan militairen en guerilleros. Deze laatsten, in het defensief, trekken zich met hun gijzelaars terug op de derde en vierde verdieping. Uit het rapport OR blijkt dat de guerilleros tal van effectieve voorzorgsmaatregelen nemen om te vermijden dat de gijzelaars het slachtoffer worden van de gevechten. Het militaire overwicht in de strijd maakt de positie van de gijzelaars uiterst hachelijk, waardoor de VHG initiatieven onderneemt om het staakt-het-vuren af te dwingen. Hij slaagt erin om telefonisch contact te krijgen met het Presidentieel Paleis. Uit de bandopnames blijkt dat President Betancur antwoord weigert en doorverwijst naar de Generaal van de Politie. De VHG maakt duidelijk dat door het militaire optreden alle gijzelaars zullen worden vermoord en eist het staakt-het-vuren. De Generaal antwoordt dat alles in het werk zal worden gesteld om levens te redden, maar dat de democratische instituties moeten worden gevrijwaard.

De VHG neemt nadien telefonisch contact op met de voorzitter van de Senaat en meldt dat de soldaten reeds de derde verdieping hebben ingenomen, waardoor er ernstig levensgevaar dreigt voor de gijzelaars. Op zijn verzoek neemt de voorzitter van de Senaat contact op met de President. Hij probeert er President Betancur van te overtuigen om contact op te nemen met de VHG. Betancur probeert er zich eerst vanaf te maken met de — manifest onjuiste — opmerking dat elk telefonisch contact is verbroken. De voorzitter van de Senaat slaagt niet in zijn opzet en meldt dit telefonisch aan de VHG, die zijn ontgoocheling en angst niet onder stoelen of banken steekt. Nadien wordt, via tussenkomst van de zoon van de VHG, het verzoek tot staakt-het-vuren gericht naar de politieke en militaire overheden, uitgezonden via de nationale radio. Niets mag baten, want het land zwijgt en de mitrailleurs blijven ratelen. Het laatste telefonische contact met de VHG situeert zich rond 7.15 u.

De OR beperkt zich tot het uitspreken van haar verwondering over deze gang van zaken. Volgens de OR heeft de President geen voldoende rechtvaardiging gegeven voor het afwijzen van een gesprek met de hoogste vertegenwoordiger van de rechterlijke macht. In het parlementaire debat over de onderzoeksrapporten wordt als reden opgegeven dat de VHG op dat moment geen vrij man meer was en dus niet kon worden beschouwd als geldig gesprekspartner. Eigenaardig, want hij was dat blijkbaar wel voor de Generaal van de Politie.

In het rapport PG worden de conclusies heel wat scherper geformuleerd:

1. Gedurende de eerste dag van de gevechten (6 november) heeft de politieke en/of militaire overheid geen enkele reële poging ondernomen om een dialoog te voeren.

2. Kan de rechtsstaat het zich veroorloven burgers in overtreding en gijzelaars aan een repressieve actie bloot te stellen, zonder vooraf alle middelen te hebben uitgeput om hun leven te redden? Het antwoord van de PG is resoluut negatief.

e. De houding van de President en de regering

In dit licht is in de eerste plaats het optreden van de politieke overheid problematisch. Uit het rapport OR blijkt dat de President contact heeft gezocht met ex-presidenten om raad in te winnen. Uit hun relaas blijkt dat de President bijzonder slecht geïnformeerd was over de toestand van de militaire operaties binnen het Paleis en bijgevolg de reële toestand volledig verkeerd inschatte of dat hij doelbewust verkeerde informatie meedeelde:

1. Zo stelt hij in een gesprek dat de militaire operatie na tien uur 's avonds zou worden ingezet, terwijl die al uren bezig was.

2. In tal van gesprekken beweert hij dat de bevrijding van de gijzelaars nog een kwestie van minuten is en afhankelijk van een laatste militair-technische operatie (de operatie zou nog 24 uren in beslag nemen).

3. Verzoeken vanwege een ex-president tot contactopname met de VHG en tot het inschakelen van het Rode Kruis en de Vredescommissie²² worden door de President op basis van militaire overwegingen afgewezen.

Uit het rapport OR blijkt tevens dat de Ministerraad helemaal niet om advies wordt gevraagd en dat die op geen enkele manier informatief wordt ingelicht over het verloop van de gebeurtenissen en de operaties. Ook hier is het reële karakter van de verhouding tussen politieke en militaire overheid overduidelijk. Na de verschillende oproepen tot staakt-het-vuren van de VHG neemt de Minister van Justitie zelf het initiatief. Hij bekomt het akkoord van de collega's-ministers en de President om een gesprek te voeren met guerillaleider Almarales, die hij persoonlijk kent. Ondertussen zou er een staakt-het-vuren worden ingebouwd en zouden de militairen, die reeds drie verdiepingen onder controle hebben, de plaatsen niet aanvallen waar de guerilleros zich hebben teruggetrokken met hun gijzelaars.

Het bevel van de Minister van Justitie tot staakt-het-vuren wordt evenwel niet opgevolgd door de militairen, die zonder verwijl de vierde en laatste verdieping innemen. In een verklaring aan de OR zegt de Minister van Justitie: 'Deze handelwijze is een belediging van de ministerraad en de President, die daardoor belachelijk zijn gemaakt (...) Dit is een harde klap²³ voor één van de meest belangrijkste instituties van de rechtsstaat (in casu de rechterlijke macht)'.

f. De militaire operaties

Vanaf acht uur 's avonds heeft de politieke overheid ieder zicht op en controle over de gebeurtenissen verloren. Door de militaire aanvallen zijn de gijzelaars geconcentreerd op twee plaatsen. De magistraten van het Hoger Gerechtshof bevinden zich op de vierde verdieping. Een zeventigtal gijzelaars zitten opeengestapeld in de toiletten van de derde verdieping.

Hun erg kritieke situatie wordt helemaal hopeloos op het moment dat er

22. Deze Vredescommissie is een officiële instelling die een voornamelijk rol heeft gespeeld in de onderhandelingen tussen guerilla en regering over het sluiten van een globaal akkoord (staakt-het-vuren – nationale dialoog).

23. Hij gebruikt het woord 'golpe', dat als 'golpe de estado' staat voor staatsgreep.

diverse brandhaarden worden gesignaleerd in de archieven van het Paleis. Militaire bronnen beweren dat de brandstichting het werk is van M-19.²⁴ Uit de rapporten blijkt evenwel dat er verschillende vuurhaarden zijn, waarvan sommige in zones onder volledige controle van de militairen²⁵. Het lijkt trouwens nogal onwaarschijnlijk dat M-19, zodanig in het defensief dat hun gijzelaars elk ongeveer een halve m² hebben, zichzelf zowat zouden in brand steken. Uit de getuigenissen in het rapport OR blijkt tevens dat de guerilla pogingen onderneemt om het vuur te blussen. Waarom krijgt de brandweer geen echte kans om het vuur te blussen op een moment dat 90 % van het gebouw door de militairen wordt gecontroleerd? Ook de eindbalans van de eerste nacht spreekt boekdelen: Van de leden M-19 en gijzelaars aanwezig op de vierde verdieping, waaronder de VHG, heeft niemand het overleefd. Hun lijken worden totaal verkoold teruggevonden. Onder de verkoolde slachtoffers zijn er geen militairen.²⁶ De gijzelaars in de toiletten van de derde verdieping hebben serieus te kampen met rookoverlast, maar worden niet rechtstreeks bedreigd door de vuurhaard. Zij overleven de eerste nachtmerrie.

In onderling overleg besluiten M-19 en de gijzelaars de morgen van de tweede dag een magistraat uit te sturen met een witte vlag om een voorstel tot staakt-het-vuren en onderhandelen aan de militairen te overhandigen. De magistraat brengt de boodschap over, maar een antwoord blijft uit. De magistraat keert ook niet terug naar de gijzelaars.

Uit de getuigenissen van de overlevenden blijkt overduidelijk dat M-19 het niet voor mogelijk houdt dat het leger hen en de magistraten rechtstreeks zou aanvallen, gezien het institutioneel belang van hun gijzelaars.

Dit blijkt evenwel een felle misrekening te zijn, want in de loop van de morgen wordt via het dynamiteren van één van de muren van de toiletten door de militairen een bres geslagen, waardoor er een wederzijdse schietpartij ontstaat. De zeventig gijzelaars bevinden zich op dat moment, opeengepakt, tot aan de knieën in het water en half verdoofd door de rookoverlast, tussen de twee schiethaarden. Een deel weet — al dan niet gewond — te ontkomen. De overgrote meerderheid wordt het slachtoffer van de eindoperatie.

g. De identificatie van de lijken

Rond drie uur 's middags (7 november) is alle weerstand gebroken, m.a.w. alle guerilleros zijn omgekomen. Alles laat dus vermoeden dat de bevoegde diensten, de gerechtelijke politie en de onderzoeksrechters, hun onderzoek kunnen aanvatten. Het rapport OR stelt letterlijk: 'Om *onverklaarbare* redenen wachtten

24. Deze stelling wordt bijgetreden door regeringsbronnen en de President, die daarmee hun stelling hardmaken dat de guerilla interesse heeft in het verbranden van de mafia-dossiers. Dit snijdt natuurlijk geen hout, want die dossiers worden in meerdere exemplaren bewaard op verschillende plaatsen.

25. Beide rapporten stellen dat het onmogelijk is de juiste oorsprong en de oorzaken van de brand op te sporen en vast te stellen. Daarvoor worden er twee redenen opgegeven:

1. de totale verwoesting van het paleis;

2. de opruimactie van het leger bij het beëindigen van de gevechten (cf. infra).

26. Het rapport OR stelt dat 'het zich niet waagt aan het avontuur om zich uit te spreken over de doodsoorzaak van de gijzelaars en de guerilleros'. Het rapport PG stelt dat men op dit punt volledig in het duister tast. Voor de redenen, cf. infra.

de militaire overheden niet op de bevoegde ambtenaren. Er werd bevel gegeven om alle wapens en provisie te verzamelen en weg te voeren en om alle lijken samen te brengen op de eerste verdieping'.

De beide rapporten zijn het er roerend over eens dat door deze maatregelen uitermate belangrijke onderzoeksmogelijkheden over de posities van de gevechten en de doodsoorzaken werden tenietgedaan. De plaats van de wapens en de munitie en de plaats van de lijken werden bovendien zelfs niet opgetekend. De getuigenissen in het rapport OR zijn eensluidend op dit punt: heel wat lijken werden ontkleed en van alle voorwerpen ontdaan; sommige lijken werden met een waterslang afgespoten en gewassen; de compleet verkoolde lijken werden lukraak in plasticzakken verzameld en naar beneden gebracht. Opvallend is dat het Rode Kruis hieraan haar medewerking verleende, terwijl aan de bevoegde onderzoeksrechters en gerechtelijke officieren geen toelating werd gegeven het Paleis te betreden.

Nadien werden de lijken per vrachtwagen naar het Instituut voor Wetsgeneeskunde gevoerd, waar men moest vaststellen dat verschillende zakken de as van meerdere lijken bevatten; dat bij verschillende lijken het hoofd ontbrak... Later werden er zelfs lijken gevonden tussen de brandresten in de afvalcontainers.²⁷ De lijkenoperatie in het Paleis werd geleid door de commandant van de politie te Bogotá. Deze daden worden door de OR als uitermate zware fouten gekwalificeerd, waarover de bevoegde autoriteiten (militair strafgerecht) verder onderzoek zullen moeten verrichten en eventueel strafvervolgning instellen.

Alsof dit ten opzichte van de rechterlijke macht, de rechtsstaat en de familieleden nog niet voldoende tergend was, speelt er zich met de lijken nog een markant feit af.

Op 9 november geeft een militair strafrechter bevel aan het Instituut voor Wetsgeneeskunde om de lijken over te dragen aan de militaire overheid teneinde ze te begraven in een massagraf. Deze militaire strafrechter is niet gevat in een proces en evenmin betrokken als onderzoeksrechter bij de feiten. Het betreft dus een onwettelijk extra-processueel bevel (cf. rapport OR). De militaire strafrechter motiveert zijn handeling door zich te beroepen op dringend optreden ter bescherming van de openbare orde. Hij zou namelijk door niemand minder dan de politiecommandant, verantwoordelijk voor de lijkenoperatie in het Paleis, zijn opgebeld met de melding dat er gevaar bestond voor een bezetting van het Instituut voor Wetsgeneeskunde door M-19 met de bedoeling de lijken te roven.

Op het moment dat er 25 lijken op die manier zijn afgevoerd, zijn er 17 nog niet door familieleden en vrienden geïdentificeerd. Twee lijken waarvoor de familie het verzoek heeft geformuleerd voor de begrafenis, zijn op die manier tevens weggevoerd. De lijken liggen 'begraven' in een massagraf, samen met andere lijken van de vulkaanuitbarsting (Nevado del Ruiz) en humane resten van verschillende medische instellingen. Specialisten van de OR beslissen zelfs de lijken niet terug op te graven omwille van de waarschijnlijke onmogelijkheid ze terug te vinden. De OR verwijst naar de bevoegde strafrechtbank.

27. Een gedetailleerde beschrijving van deze feiten bevindt zich in het rapport OR.

h. De vermisten

In de cafetaria van het Paleis werkten op het moment van de bezetting negen mensen. Hun lijken zijn nimmer teruggevonden. Rond hun verdwijning bestaat nogal wat speculatie omdat de militairen — ten onrechte — als these hebben vooropgesteld dat de grote etensvoorraad in de cafetaria duidt op betrokkenheid bij de guerilla-operatie. Uit beide onderzoeken blijkt evenwel dat die voorraad bestemd was voor een geplande officiële aangelegenheid.

Naast deze categorie vermisten, zijn er nog personen die uit het Paleis zijn kunnen ontkomen, maar niettemin spoorloos blijven. Het betreft twee vrouwen die door tal van getuigen zijn herkend als guerilla-leden. Ze komen voor op de lijst van bevrijde personen en zijn tevens ondergebracht met de andere bevrijden in een aanpalend pand. Eén van hen is op 7 november 's avonds door de militairen weggevoerd en sindsdien vermist (rapport OR).

Twee bevrijde studenten zijn door de militaire overheden overgebracht naar een kazerne onder verdenking van banden met de guerilla. Uit het rapport OR blijkt dat ze hardhandig zijn mishandeld en gefolterd.

Getuigenissen in het rapport OR beweren tevens dat meerdere gewonde, ongewapende guerilleros uit hun schuilplaatsen zijn gesleept en door de militairen afgemaakt.

4. De conclusies van de rapporten

De conclusie van het rapport OR is ronduit zwak en op veel punten tegenstrijdig met de uitgespitte feitenanalyse. Vooral wat de verantwoordelijkheidskwesties betreft houden de auteurs zich op de vlakke.

Zo eist de OR verder onderzoek en eventueel strafvervolgning tegen ondergeschikten in het militair korps en de politie. De verantwoordelijkheid van de Minister van Landsverdediging komt evenwel niet ter sprake. Volgens het rapport OR heeft de President de — door zijn Ministers gesteunde — beslissing genomen te dialogeren zonder te onderhandelen. Deze beslissing behoort volgens de OR tot het soevereine beslissingveld van de President als verantwoordelijke voor de openbare orde en is daarom niet — en kan het ook niet zijn — onregelmatig en onttrokken aan het penale domein. De President had wel de dialoog moeten aangaan met de VHG. Of de President gedialogeerd heeft is zeer de vraag. Of hij in zijn beslissingen is gesteund door de Ministerraad is twijfelachtig, aangezien er geen werkelijke Ministerraad heeft plaatsgehad en de Ministers hieromtrent tegenstrijdige verklaringen hebben afgelegd.

De OR oordeelt tevens dat door de ernst van de feiten een snelle militaire reactie noodzakelijk was en dat door dit snelle optreden tal van gijzelaars konden worden bevrijd.²⁸ De militaire operatie werd volgens het rapport uitgevoerd door bekwaam personeel en de bevelen van hogerhand werden nageleefd.²⁹

28. Nochtans blijkt uit de feitenanalyse dat 70 van de gijzelaars (op 250 overlevenden) als bij wonder de tragedie hebben overleefd, aangezien ze pas na de 24 uur gevechten uit het gebouw wisten te ontkomen.

29. Als dit zo is, dan moeten de respectievelijke bevelende overheden mee worden betrokken in de voorgestelde strafonderzoeken, wat hier niet gebeurt.

Na het relaas over het niet opvolgen van het bevel tot staakt-het-vuren en de schandelijke poetsbeurt met de lijken, lijkt het wel alsof de conclusie niet door dezelfde auteurs is geschreven. Wat de vermisten en gefolterden betreft, beperken de auteurs zich tot de vaststelling dat het hier over feiten gaat, vreemd aan de bevelen van de overheid en vreemd aan de militaire institutie die door de militaire strafrechtbank zullen moeten worden beoordeeld.³⁰ De rest van het strafrechtelijk onderzoek is werk op de plank voor één strafrechter te Bogotá, die uiteraard blijft zitten met de talloze open vragen: de uitgewiste sporen, de verdwenen lijken, de vermisten, de brandoorzaken... en het slordige, over vele onderzoeksrechters verspreide, onderzoeksmateriaal.³¹

In het rapport PG ligt de nadruk duidelijk niet op de concrete feitenanalyse. Daarvoor kan hij trouwens verwijzen naar de werkzaamheden van de OR. Zijn verdienste is duidelijk dat hij de gebeurtenissen analyseert in een ruimer politiek en juridisch kader en daaruit de logische conclusies trekt.

Hij stelt vooraf dat de politieke overheid nimmer de dimensie van de tragedie juist heeft ingeschat³² en er zich niet van bewust is geweest dat de keuze voor de militaire oplossing irreversibel was. Ten tweede heeft de politieke overheid niet alle middelen ingezet – vooraleer voor de militaire oplossing te kiezen – om het leven van de guerilleros en de gegijzelden te redden. Ten derde is deze tragedie de meest frappante illustratie van de crisis van het politieke beleid t.o.v. de burgerlijke bevolking in gewapende conflicten. De politieke klasse heeft aangetoond niet in staat te zijn tot het uitwerken van een politiek van leiding en samenwerking met de militaire overheid.

Op 7 november 's avonds, toen het langzamerhand tot de publieke opinie doordrong wat voor slachting was aangericht, kwam de President voor de televisie met een verklaring waarin hij zich volledig verantwoordelijk verklaarde voor alle beslissingen.

30. In dit verband is het 83 pagina's tellende arrest van de Raad van State (27 juni 1985) belangwekkend. Dit arrest betreft de arrestatie van een Columbiaanse vrouw en haar vijfjarige dochter en de voorlopige hechtenis van eerstgenoemde. De Columbiaanse staat wordt door de Raad van State administratiefrechtelijk verantwoordelijk geacht voor de bewezen fysische en psychische foltering van beiden door personeel van militaire eenheden. Het Hof veroordeelt de Minister van Landsverdediging tot het betalen van 1 kg goud aan ieder slachtoffer. De President TURBAY, onder wiens bewind de feiten gebeurden, werd vrijgesproken door de Kamer van Volksvertegenwoordigers (cf. infra bijzondere procedure). De Minister van Landsverdediging, generaal Miguel VEGA URIBE, tevens Minister van Landsverdediging op het ogenblik van de bezetting van het Paleis, heeft tegen die uitspraak hoger beroep aangetekend, maar door de tragedie in het Paleis is de afloop nog onduidelijk. Hoe dan ook, eind juni 1985 deden er geruchten de ronde dat de Minister van Landsverdediging dreigde met een militaire operatie indien president BETANCUR, omwille van de onhoudbaar geworden juridische situatie, zijn ontslag zou eisen in het kabinet. De regering heeft over deze zaak in alle talen gezwegen, wat tekenend is voor de relatie tussen politieke en militaire macht.

De Raad van State heeft de Columbiaanse Natie reeds meerdere keren veroordeeld wegens moord begaan door haar militair personeel (cf. de zaak van de syndicalist C. CARDENAS ARBOLEAZ, 1979; E. LUCIO DE LA PAVA, 1983 en H. RUBIO, 1983); cf. SNEIDER ALONSO RIVERA VARGAS, Editorial, *Nuevo Veredicto*, 1985, 4, 9-18 en BEHAR, O., o.c., 183-188.

31. De OR stelt vast dat de documentatie (de registratie van de lijken, de autopsieën, de ballistische expertise, foto's...) betreffende de feiten verspreid is over verschillende diensten en instituties.

32. Uit de analyse in het rapport OR blijkt duidelijk dat BETANCUR niet altijd even netjes was ingelicht over de militaire operaties en die zeker en vast niet effectief leidde.

De PG stelt dat 'de President verkozen heeft historische verantwoordelijkheid op zich te nemen die niet aan zijn daden beantwoordt, liever dan de idee te laten leven dat hij buiten spel is gezet of op inopportune of onvoldoende wijze is om raad verzocht door de militaire overheden'.³³ In de proloog van zijn boek gaat de PG dieper in op deze vaststellingen. Naar zijn mening bestaan er in Columbia twee grondwetten; de grondwet die in de boekhandels wordt verkocht en deze die wordt gebruikt in de instellingen van de staat. Deze laatste betitelt hij als de private grondwet van de militaire overheden, die het wegens hun functie van beschermer van de institutionele orde altijd haalt op de wettelijke principes:

'Door de delegatie van politieke en juridische macht aan de militaire overheden kenmerkt Columbia zich door een toestand van permanente staatsgreep (...) Op cruciale momenten is de militaire macht geen ondergeschikte, maar staat hij aan het hoofd van de staat'.³⁴

In een rechtsstaat is de militaire oplossing een ultiem middel, dat slechts kan worden ingezet als alle andere middelen om het leven van de burgers te redden hebben gefaald. Aangezien het hier volgens de PG een typische oorlogsdaad betreft (een militair treffen tussen twee kampen onder de staat van beleg) is het toepasselijke recht niet in de eerste plaats het strafrecht, maar het volkerenrecht. De PG baseert zich hiervoor op art. 121 van de Columbiaanse Grondwet:

'In geval van buitenlandse oorlog of *binnenlandse oproer* kan de President, met instemming van alle Ministers, de openbare orde verstoord verklaren en de staat van beleg instellen in de volledige of gedeeltelijke republiek. Door zo'n verklaring heeft de regering buiten haar wettelijke macht degene die de grondwet toekent in oorlogstijd of bij verstoring van de openbare

33. BARTHELEMY, F., 'Dramatique fin de mandat pour le président Betancur', *Le Monde Diplomatique*, 1986, januari, 7:

'C'est le haut commandement de l'armée, franchement hostile aux efforts de paix (les avantages tirés de la "contre-insurrection" sont tellement plus lucratifs), qui a imposé une solution de force aussi meurtrière. 'Si le président Betancur avait accepté le dialogue avec le M-19, les tanks se seraient tournées contre lui', entend-on dire à Bogotá, que l'on parle d'un "mini-coup d'Etat" militaire'.

34. De militarisering van de Columbiaanse maatschappij is een onmiskenbaar feit. Niet alleen hebben de militairen onbepaalde macht om op te treden tegen de guerilla en arbeidersstakingen, maar tevens zijn ze stevast vertegenwoordigd in alle instituties van de staat (gaande van de administratie, de ministerraad, de veiligheidsdiensten tot aan de gevangnissen).

Het Hoger Gerechtshof stond bij de militairen op een zeer slecht blaadje, omdat dit Hof de laatste jaren bijzonder veel institutionele machtsaanspraken van de militairen heeft tenietgegaan. Zo zijn de meerderheid van BETANCURS decreten i.v.m. de economische noodtoestand ongrondwettelijk verklaard. De poging van de militaire overheid om via decreet een militaire Procureur-Generaal exclusief bevoegd te maken voor alle militaire aangelegenheden werd tevens onconstitutioneel verklaard. De militaire strafrechtelijke bevoegdheid voor drugsaangelegenheden overleefde de constitutionele test door een staking van stemmen. Tal van militaire strafprocessen, tenslotte, werden door het Hoger Gerechtshof verbroken omwille van schending van de essentiële rechtsprincipes van de verdediging.

MAZO BEDOYA, A., 'Criminalización para la represión. Estatuto de Seguridad (Decreto 1923 de 1978). Memorias 2º encuentro nacional de abogados penalistas', *Revista del Colegio de Abogados Penalistas del Valle*, 1981, 4, 95: 'De un lado, un proceso acumulativo de *militarización* del país a todos los niveles, mediante el cual, si bien los militares no han asumido hegemonicamente la dirección del aparato estatal, han sido asociados progresivamente a las distintas ramas del poder público, presentándose una modalidad de sistema civil-militar (...) *El Palacio de Justicia y el derecho de gentes*, o.c., XIII-XIV.

orde en degene die, konform aan de aanvaarde regels van het *volkerenrecht*, geldt tussen naties in oorlog (...) De President en de Ministers zijn *verantwoordelijk* wanneer ze de orde verstoord verklaren als er geen buitenlandse oorlog of interne oproer is; tevens zijn ze verantwoordelijk, net zoals de ambtenaren, voor ieder misbruik tijdens de uitoefening van deze macht'.

De PG stelt dat één van de volkenrechtelijke gewoonteregels bestaat in het waarborgen van de fysische en psychische integriteit van de oorlogsgevangenen en gewonden. Dit geldt zowel voor de gijzelaars in beide kampen als voor de niet-oorlogvoerende burgers. Daarenboven zijn er de geschreven normen van het internationaal Humanitair recht, in het bijzonder de Conventie nr. 4 betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd (Conventies van Genève, 12 augustus 1949). Artikel 3 van deze Conventie handelt in het bijzonder over *niet-internationale conflicten*. De staat heeft de plicht alles in het werk te stellen om het leven van alle personen die niet in de gevechten betrokken zijn — inclusief diegenen die de wapens hebben neergelegd of door verwondingen of detentie... buiten gevecht zijn gesteld — te waarborgen. Aanslagen op het leven, het nemen van gijzelaars, foltering en extra-judiciële veroordelingen en executies zijn ten strengste verboden. De gewonden en zieken moeten worden verwijderd en verzorgd.

Uit deze bepalingen en zijn voorafgaande analyse trekt de PG de logische conclusie en hij vervolgt de President en de Minister van Landsverdediging voor hun handelingen en/of onthoudingen i.v.m. de burgers die op 6 en 7 november in het Paleis zaten opgesloten en niet werden geëvacueerd.³⁵

De klacht van de PG werd samengevoegd met drie gelijkaardige klachten van burgers voor dezelfde feiten.

5. Het Kamerdebat

De Kamercommissie³⁶ oordeelt dat het hier 'typische regeringsdaden' betreft en dat het 'voor de nationale vrede en de publieke rust beter is dat dit debat gesloten

35. De PG heeft deze bevoegdheid op basis van art. 592 van het Columbiaans Wetboek van strafprocedure. Hooggeplaatste mandatarissen (art. 102, lid 4, van de Columbiaanse Grondwet vermeldt de President, de Ministers, de Procureur Generaal van de Natie en de magistraten van het Hoger Gerechtshof en van de Raad van State) zijn onderworpen aan een bijzondere procedure. Iedere burger van het land heeft het recht genoemde personen bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor een gepleegd feit aan te klagen. In dat geval treedt de Kamer op als Openbaar Ministerie (art. 594 Strafwetboek) en kan dus onderzoek verrichten en een onderzoekscommissie oprichten. De berechtende instantie wordt vervolgens waargenomen door de Senaat (art. 102, lid 4 van de Grondwet). Deze procedure leidt tot een politiek vonnis dat eventueel nog kan worden gevolgd door een strafrechtelijke procedure voor het Hoger Gerechtshof (art 97, lid 3 en art. 151, lid 1 Grondwet).

Deze specifieke politieke procedure wordt veel gebruikt (o.a. voor machtsmisbruik, afwenden van fondsen, foltering...), maar leidt in de regel nooit tot vervolgingen, aangezien de Kamercommissies de seponering verkiezen ('Comisiones de Absoluciones' worden ze in de volksmond genoemd). Het gebruik van deze procedure tegen de president is evenmin nieuw (ook de vorige president heeft het moeten meemaken).

36. De Kamercommissie bestond uit 6 liberalen en 4 conservatieven. In Columbia hebben deze machtspartijen, die elkaar al een paar keer hebben bekampt in bloedige burgeroorlogen, na de laatste burgeroorlog in de jaren '50 een nationaal politiek pact gesloten, waardoor ze om beurt aan de macht komen. →

blijft, een debat dat trouwens eindeloos is en nooit tot iets positiefs kan leiden'.³⁷

Volgens de Minister van Defensie, in een toespraak tot de Kamer, heeft het leger de wettelijke en grondwettelijke plicht de Natie en haar instituties te verdedigen. Het gebruik van de wapens was in dit geval de enige mogelijkheid. Zijns inziens werden deze gebruikt in verhouding tot de aanval van de vijand. De operatie betitelt hij als geslaagd, aangezien de meerderheid van de gijzelaars werden bevrijd en de agressie van de vijand werd neergeslagen.

In de doorgaans behoudsgezinde en kritiekloze pers wordt dit debat binnen de Kamercommissie door sommige kranten hard op de korrel genomen. De machtspartijen wordt verweten het zwijgen aan de democratie op te leggen en niet in staat te zijn tot het voeren van een debat over 'de ernstigste feiten in de geschiedenis van het land, feiten die de justitie hebben getraumatiseerd'.³⁸ Vooral de uitspraken van de Kamercommissie dat ze 'niet over voldoende oordeelselementen beschikt om een politieke regeringsdaad te beoordelen' en dat 'daarenboven het Columbiaanse volk reeds op zijn manier in de stilte van zijn gedachten de politieke beslissing van de President heeft beoordeeld' worden in de pers gehegeld. De these over de oorlogsdaden en het internationaal humanitair recht wordt afgedaan met de eenvoudige redenering dat er in Columbia geen formele oorlog bestaat. De omstandigheid in het land heeft officieel nooit een oorlogskarakter gekregen.³⁹ Als dit zo is, dan is de bijna permanente staat van beleg ongrondwettelijk en moet Betancur hiervoor politieke en strafrechtelijke verantwoording afleggen.⁴⁰

De Kamercommissie besluit unaniem het dossier te seponeren. Over de rapporten OR en PG wordt geen discussie ten gronde gevoerd. Of de zaak hiermee definitief is afgesloten blijft een open vraag. Het strafrechtstelsel is nog steeds belast met een aantal dossiers, zij het dan betreffende lager geplaatste functionarissen. Of deze strafrechtprocedures kans op slagen hebben is te betwijfelen. Enerzijds biedt het militaire strafrechtstelsel geen waarborg voor onafhankelijke rechtspraak. Anderzijds zijn de bewijzen ofwel uitgewist of bijzonder moeilijk te achterhalen.

De politiek-juridische wereld blijft na de seponeringsbeslissing met een enorme kater zitten. De nieuwe voorzitter van het Hoger Gerechtshof komt scherp uit de hoek in officiële verklaringen: 'aanvaarden dat er machts- en ge-

37. *El Palacio de Justicia y el derecho de gentes, Documentos*, Procuraduría General de la Nación, Bogotá, 1986.

Ook de PG houdt de stelling aan dat het hier een *regeringsdaad* betreft, met weliswaar dit verschil dat de constitutionele bevoegdheid ertoe nog niet impliceert dat haar uitoefening niet moet worden geëvalueerd binnen het kader van de ordehandhaving met al zijn constitutionele consequenties.

38. Cf. het rapport PG.

39. Wie er de rechtsliteratuur op naleest stelt vast dat een formele oorlogsverklaring of het bestaan van een algemene burgeroorlog geen voorwaarden zijn voor de toepassing van art. 3 van de Conventie nr. 4 van Genève. DAVID, E., *Mercenaires et volontaires internationaux en droit des gens*, Bruxelles, 1977, 411-425; ABI-SAAB, R., *Droit Humanitaire et Conflits Internes*, Genève, 1986 en MALLEIN, J., *La situation juridique des combattants dans les conflits armés non internationaux*, Grenoble, 1978.

40. MAZO BEDOYA, A., *o.c.*, 82 stelt dat de interne oproer qua ernst vergelijkbaar moet zijn met een externe oorlog en dus het karakter moet hebben van een werkelijke burgeroorlog om aan de grondwettelijke eis te voldoen.

weldsdaan zijn die juridisch niet kunnen worden beoordeeld, is de macht van de sterkste, de macht van het oerwoud aannemen'.⁴² Een liberale krant als *El Mundo* pakt uit met de titel 'De seponering van de democratie' en stelt dat de rechtsstaat, waar de regering het voorwerp is van legaliteitscontrole, een mythe is in een land waar de politieke activiteit stoelt op een uitzonderingstoestand als gevolg van oorlog of interne oproer.⁴³

De nieuwe President, Barco, die begin augustus de macht heeft overgenomen, zwijgt over deze aangelegenheid in alle talen. Bij de officiële plechtigheid van zijn eedaflegging en de militaire parade op de 'Plaza Bolívar' was het Paleis van Justitie versierd met twee lintvormige Columbiaanse vlaggen, die netjes de grote bomgaten wisten te verbergen.

Binnenkort krijgen we de tragedie van het Paleis van Justitie te Bogotá terug op de buis. De nationale Columbiaanse filmmaatschappij heeft namelijk aan twee filmregisseurs, gespecialiseerd in sensationele politiefilms, de toelating gegeven een film te maken onder de titel 'Terror en el Palacio'. Deze film zal tevens in Franse en Engelse versie worden verspreid. Er wordt wel bijverteld dat de film niet streeft naar een documentair karakter of poogt de waarheid te achterhalen. Onbegraven lijken kunnen zich moeilijk omdraaien in hun graf.

november 1986

42. *El Mundo*, 29 juli 1986.

43. *El Mundo*, 26 juli 1986.